

אש הפרשה

נושא בפרשת השבוע
מתוך העמקה בספרי החסידות

פרשת ואתחנן

עבודת ההשתטחות על קברי צדיקים

מהי עבודתינו בשעה שמשחטחים על קברי צדיקים?
מה קורה לנשמה כשנדבקת בנשמת הצדיק? ואימתי מוכן
הצדיק להוציא את האדם אפילו משאול תחתית?

פרק א

מקום תפילה

כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את
הירדן וגו' (דברים ה, כב).

כאשר עוסקים בענין ה'השתטחות' על קברי צדיקים, אנו רגילים להביט על כך מתוך הסתכלות של תפילה ובקשה, שאנו עולים לפקוד את ציונו של הצדיק כדי שיקבל השי"ת את תפילתנו בזכות הצדיק.

אך בספרי החסידות מצאנו מבטים נוספים, הרבה מעבר לתפילה ובקשה, אלא כדרך ואמצעי לרומם את כל חלקי נשמתו לקל חי בדביקות ונועם עליון, ועל כך יתייחד המאמר שלפנינו, להיכנס שלב אחר שלב לעבודת ההשתטחות כפי שמשקף באספקלרייתם המאירה של צדיקי החסידות.

קדושת מקום מנוחת הצדיק

מקום מנוחתו של הצדיק, אשר גופו הקדוש והטהור היה כל ימיו מרכבה לשכינה הקדושה, יש לו דין של 'מקום קדוש' וכמו שנקרא שמם של קברי הצדיקים במקהלות ישראל 'מוקמות הקדושים'^א, ומעיקר הדין אמרו חז"ל 'קברי צדיקים אינן מטמאין'^ב,

א. אף שאמרו חז"ל (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) 'אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הן הן זכרונן', שאין עושים מצבה על קבר הצדיק כי הם נזכרים על ידי דברי תורתם, וכן כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' אבל ה"ד), כבר כתב בשו"ת **כתב סופר** (יו"ד סי' קעח) שנוהגין לעשות ציון לתועלת החיים, וז"ל: דרבי נתן אמר בונין לו נפש על קברו ורשב"ג אומר אין עושין נפש לצדיקים, ולא אמר על קברי הצדיקים, ולמ"ש ניהא דבאמת באין על קבריהם אלא שאין לצדיקים התועלת, כנ"ל, ומיושב מנהגן של ישראל שבונין נפש לצדיקים ותלמידי חכמים ומרביצים תורה, לתועלת החיים, והוא לתועלת ישראל לבקש על נפשם קומי נא התעוררי נא לבקש חנינה משוכן מעונה. עכ"ד.

ב. וראה בספד"ק **ישמח משה** (פר' שמיני) וזל"ק: ודאי מעצם הדין ראוי להיות שצדיקים לא יטמאו, כי אין טומאה להם ובמיתנתן נקראו חיים (ברכות יח.), אך לא ניתנה לנו להתנהג בדין זה, כי הכרעה זו אין דעתינו דעת האנושי מקפת אותה, כי אני ה' חוקר לב ובוחר כליות כתיב, והאדם יראה לעינים (ירמיה יז, י), ולכך אין לנו להתנהג בזה כלל אף אם נודע לנו שהוא צדיק, כדי שלא לחלק בין צדיק לצדיק, דאין כח המבחין בידינו וכו', דאף בנתברר שהוא צדיק גמור, לא ניתכן עמוד התורה על זה דלא בשמים הוא, ובארץ הידיעה נעדרת בזה רובא דרובא, על כן התורה השוה מדותיה וכו'. עכ"ד.

וראה עוד בשו"ת **שבט הקהתי** (יו"ד סי' קעא), שלא נהגו ליטול הידים ביציאה מאהלי הצדיקים.

כי שורה שם השראת השכינה, וכתבו הקדמונים כי קדושת מקום מנוחת הצדיקים הוא כקדושת בית המקדש^ג, ואולי אף יותר^ד.

וכך אמרו חז"ל (ב"ר פו, ו): תני רבי שמעון בן יוחאי, בכל מקום שהצדיקים הולכים השכינה הולכת עליהם^ה. עוד אמרו ז"ל (שם מז, ו): 'האבות הן הן המרכבה'^ו.

וביארנו בזה ספרי החסידות, כי מאחר שהאור האלוהי חודר ונכנס גם בתוך הגוף הגשמי עצמו של הצדיק, והגוף השתוקק תמיד בכללות הנפש לעבודת בוראו, לכן הגוף

ג. כנודע דברי **האלשיך** הק' (שמות כה, ט): כי האבות הן הם המרכבה (ב"ר מז, ו), ועל ידי כן אל יעזבונו ואל יטשנו. מה שאין כן בהעונתו שיעזוב היכלו ויסתלק, כי אין חפץ ה' לשכון בארץ כי אם על ידי השראתו בנפשות ישראל שמהם עושה עיקר, ובהנשאת מהיותם מרכבה אל השכינה ינשאו משכנות לאבירי יעקב לעומתם כי מהם ימשך, ובהעדרם מהיות ראויים לכך, עזוב יעזוב את המשכן או מקדש אשר בחר לשכן את שמו שם. ע"כ.

וכה כתב **בביאור הגר"א** (על תקו"ז תיקון ו כב): 'בזמן שאין הצדיקים בדור ואין מוצאה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר'.

ד. כדאיתא **בכלי יקר** (במדבר לג, מט) בהאי לישראל: ותדע כי בילקוט בישעיה (רמז תלו) מסיק בפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה (ישעיה כט, יד). גדול סילוקן של צדיקים לפני מי שאמר והיה העולם יותר מן תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש וכו'. **שהנזק המגיע לעולם בסילוק נשמת הצדיק הוא גדול מן הנזק המגיע לעולם בסילוק הרוחניות מן הבית המקדש**, כי יש לדקדק מהו שאמר 'לפני מי שאמר והיה העולם' למה לא אמר סתם 'לפני הקדוש ברוך הוא', אלא ודאי שבא ליתן טעם למה זה גדול מזה, ואמר לפי שהקב"ה אמר והיה העולם וחפץ בהוויתו וקיומו, **ונפש הצדיק נותן יותר הויה וקיום לעולם יותר מכל הרוחניות שהיו בבית המקדש**, לפי שצדיק אחד יסוד עולם ונשמתו חצובה מתחת כסא כבוד על כן יש בה קדושה גדולה ונותנת הויה וקיום לכל העולם.

עוד איתא בספר **בן יהיודע** (סוטה יד.) על מה שאמרו חז"ל 'ולא ידע איש את קבורתו וכו' אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור', וז"ל: **דקברו היה בו קדושה כמו ארון וכרובים**, כי היה כח רוחני נבדל מערב שבת דששת ימי בראשית, ולכן כמו דאמרו רז"ל **גבי ארון וכרובים בנס עומדים, דמקומם אינו מן המדה, שאינם תופסים מדה מהמקום של בית ק"ק, כן היה קברו של מרע"ה בנס עומד, ואינו לוקח מדה ממקום ההר**, ולכן אפילו מרע"ה אשר קבור באותו הקבר, אינו יודע באיזה מקום מן ההר הוא קבור. עכ"ד.

ה. עוד איתא במדרש תנחומא (תולדות סי' ז): אמר רשב"י, אין הקדוש ברוך הוא מיחד שמו על הצדיקים בחייהן אלא לאחר מיתתן שנאמר (תהלים טז, ג) 'לקדושים אשר בארץ המה' וגו', **אימתי הן קדושים כשהן קבורים בארץ, שכל זמן שהן חיות אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו עליהן**, כל כך למה, שאין הקדוש ברוך הוא מאמין בהן שלא יטעה אותן היצר הרע, וכיון שמתים הקב"ה מיחד שמו עליהן.

ו. וכתב **בעל העקידה** (בראשית שער לא): 'ולא האבות בלבד הם גופה של מרכבה, כי גם בניהם ובני בניהם וכל זרעם הנמשך אחריהם הם באמת מרכבת המשנה אשר לו יתברך בלי ספק'.

עצמו קדוש וטהור, ושורה בו הארה אלוקית והשראת השכינה^ז.

'צדיקים במיתתן נקראו חיים'

ואמרו חכמינו ז"ל (ברכות יח.) 'צדיקים במיתתן נקראו חיים', ומבואר בספר ראשית חכמה (שער האהבה פ"י) וז"ל: וזו היא מעלת הצדיקים הדבקים בשם ה' שאפילו במיתתם קרוים חיים, כי מפני התדבקותם בשם הו"ה שהוא מקור החיים יתנו קצת חיות אפילו לבשר באופן שיקראו חיים אפילו במיתתם^ח.

ביאור אחר בענין זה מבואר בספר התניא (אגה"ק פרק כז) כי חיי הצדיק אינם חיים גופניים, אלא כל חיותו היא בעבודת קונו, באמונה ואהבה ויראה, ולכן גם לאחר פטירתו נשאר בחיי החיים. ולא זו בלבד, אלא בהיותו בחיים בעולם הזה היתה דביקותו האלוקית מוגבלת בכלים גשמיים, ולאחר פטירתו יוצא מכל הגבולות

ז. ראה בספה"ק קדושת לוי (פר' חוקת) וז"ל"ק: ולכך קברי הצדיקים אינם מטמאים, כי הגופים מהצדיקים הם מזוככים עד שהגוף גם כן רוצה בקיום התורה והמצוות, ולכן גם הגופים שלהם אינם מטמאים.

עוד איתא בספה"ק ישמח משה (פר' תרומה) וז"ל"ק: והנה לפי פירוש הפשוט דמיתת ראייה שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, נראה לי שעל הנפש אין צריך להביא ראייה, דודאי גדולה לאחר מיתה דאין לה מסך המבדיל, והיא עצם פרדי שכל נבדל אין לה מעיק ומונע, רק עיקר הראיה על הגוף שלה עולה על הדעת הוא בחייו יותר גדול שמחובר עם השביב האלקי חלק אלקי ממעל, מה שאין כן אחר הפרדו הוא כאבן דומם, לזה מייתי ראייה דאף הגוף הוא יותר גדול אז, מחמת רוב בהירת הנפש בעמדה בעצמותה מגיע לגוף על ידי השתלשלות הצינורות השופעין מהנפש על הגוף של הצדיק בקבר, ולזה מגיע לה יותר מעלה ויותר השפעה מאשר היה בחיים מחובר להנפש בחיבור גמור.

ח. ואיתא ב'שפת אמת' (פר' שופטים, תרס"ב) וז"ל"ק: ואיתא צדיקים במיתתן קרוים חיים. פירוש, שממשיכין החיות מן הנשמה גם אל הגוף. כי הגוף נקרא 'מת' שסופו למות, אבל הצדיקים עתידין להחיות לפי שהם מביאין החיות גם אל הגוף, ועל זה כתיב 'חי חי כו' יודוך', פירוש, חי בנשמה חי בגוף. עכד"ק.

עוד כתב בספה"ק מגן אברהם להמגיד מטריסק זי"ע (פר' עקב) וז"ל"ק: וכמו כן יש להאדם גוף ונפש רוח נשמה חיה יחידה, וצריך להגביר הנפש האלהות על הגוף, והרוח עליהם, והנשמה על הרוח, ובחינת חיה על הנשמה, ובחינת יחידה על כולם, היינו שיהיה בבחינת יחידה לייחד ולקשר עצמו לחי העולמים עם כל הה' חלקי נשמה שבו וגם עם הגוף.

וזה מה שאיתא (ברכות יח.) צדיקים אפילו במיתתם נקראים חיים והרשעים אפילו בחייהם נקראים מתים, כי עיקר החיות של האדם היא הנשמה וכשנסתלק הנשמה ממנו נשאר הגוף בלי חיות, ולכן הנשמה היא בבחינת חיים והגוף הוא בבחינת מיתה, ולכן הצדיקים המגבירים הה' חלקי נשמה על הגוף בבחינת עילאה גבר עד שבאים בבחינת יחידה לייחד ולקשר עצמם לחי החיים, לכן הם מחיים גם את הגוף שלהם בחיות אלהות, ולכן אפילו במיתתם הוא הגוף שהוא בבחינת מיתה נקראים חיים, ועל ידי זה המה מהפכים מדת הדין למדת הרחמים.

וקדושתו מתפשטת בכל מקום, כי הרוחניות אינה מוגבלת, ותלמידיו יכולים לקבל חלק בעבודת רבם בכל מקום שהוא.^ט

מקום תפילה

וידוע מה שכתב בדברשות הר"ן (הדרוש השמיני) וז"ל: ולא בחייהם בלבד, כי גם אחרי מותם, מקומות קברותיהן ראויין להמצא השפע שם בצד מן הצדדים. **כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם השפע האלהי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שיסיפיק לכיוצא בזה.** ומפני זה אמרו רבותינו ז"ל (סוטה לה): שראוי להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם, **כי התפילה במקום ההוא תהיה רצויה יותר, להמצא שם גופות אשר חל עליהם כבר השפע האלהי.** עכ"ל.

ט. זה לשון קדשו: על דרך מה שקבלתי על מאמר חז"ל 'דשבך חיים לכל חי', **כנודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כי אם חיים רוחניים, שהם אמונה ויראה ואהבה** וכו'. והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו, **וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו** וזיוון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דיבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו'. **אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחינת הרוח שבגן עדן שהן שלש מדות הללו, לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק מבחינת רוחו שבגן עדן הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחינת מקום גשמי,** כנודע מארז"ל על יעקב אבינו ע"ה שנכנס עמו גן עדן, וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר גן עדן מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' [וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם], **הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו** אשר עבד בהם את ה', ולא זיוון בלבד המאיר חוץ לכלי, לפי שבחינת רוחו העצמית מתעלה בעילוי אחר עילוי להכלל בבחי' נשמתו שבגן עדן העליון שבעולמות העליונים. עכד"ק.

וראה עוד בספה"ק **עריב נחל** (פר' בהר, דרוש א) וזל"ק: הצדיק אשר בעודנו בחיים כל עיקר מעשהו לספר מעשי ה', והאדם כי ימות באהל עיקר הכוונה כדי שיגיע וישיג יותר ויותר מהשגתו מתחלה על ידי שנפש מעכירת החומר ויהלל ויודה יותר, **אם כן אדרבה, מיתתו הוא עיקר חיותו,** שהרי לא נתבטל ממעלתו אדרבה נתחזק יותר.

עוד כתב הרה"ק **רבי צדוק הכהן מלובלין** זי"ע (ליקוטי מאמרים עמוד ק) וזל"ק: **ונמצא פטירתו הוא התפשטות כוחו בגלי לכל לבבות בני ישראל,** ועל כן הקדוש ברוך הוא ממלא שנות צדיקים מיום ליום (ר"ה יא.) דביום שנוולד והתחיל התגלות אורו בעולם בו ביום מת ומתחיל התפשטות אורו בעולם.

י. על דרך זה כתב **בספר העיקרים** (מאמר ד פרק לה) וז"ל: **מצד רושם שנשאר בעצמות מהדבר האלהי שהיו משכן אליו,** ובסיבת זה הוא שאנו משתטחים בעת צרה על קברי הצדיקים, **כי מצד הרושם שנשאר בעצמות ההם מהרוח האלהי שהיו משכן לו הם יותר מוכנים מזולתם להמצא על ידם השפע האלהי.** עכ"ד.

וכתב בספר מהרי"ל (מנהגים, הל' תענית אות יח) וז"ל: אמר מהר"י סג"ל, מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, נראה לו טעם משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפילה נתקבלה ביותר על אדמת קדש. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל, אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. עכ"ד.^א

במשך השנים נקבעו קברי הצדיקים כמקום תפילה, כפי שנזכר בדברי חז"ל בענין כלב שהלך להשתטח בקברי אבות (סוטה לד:)^ב, וכן ירמיהו הנביא שהלך על קברי אבות לבקש רחמים, וכן רחל אמנו ע"ה נקברה על אם הדרך כדי שיבקשו בניה רחמים על קברה, וכן רבי מנא אשתטח אמירתא דאבות, וכן אמרו ז"ל (תענית טז). למה יוצאין לבית הקברות, כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים.

ואיתא מהרבי ר' זושא זי"ע (זהב המנורה החדש עמ' יז): יבוא זמן, שכשיצטרכו בני ישראל לישועות, יהיו נושעים על ציון של צדיקים. וזהו שנאמר 'יברכך ה' מציון'.^ג

עוד כתב בספר בית אלקים להמב"ט (שער התפילה פ"ה) וכה דבריו: הנה נתבאר שיש הכנה גדולה לשפע האלהי במקום זולת מקום, וכמו כן המקום שהוא מוכן להתפלל בו, כבר הוכן להיות תפלת ישראל נשמעת בו, ולכן המתפלל בו אפי' יחיד ואפילו בלי כוונה שלימה הוא קרוב להיות תפלתו נשמעת, וכמו שמצינו בכלב שהלך להשתטח על קברי אבות כדי שיצילהו השם מעצת המרגלים, שהיה בטוח שישמע תפלתו באותו מקום המקודש מצד היות בו אבות הקדושים וגופותם בהיותם חיים היו כלים להשתמש בהם בדבר שבקדושה.

יא. וכתב הב"ח (י"ד סי' ריז ס"ק נא): כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזהרה (אחרי מות עא:). ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיוצא בזה. וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה. עכ"ל.

יב. וכתבו התוס' (שם, ד"ה אבותי בקשו עלי רחמים) וז"ל: ואם תאמר, והאמר בפרק מי שמתו (ברכות יח.) דמיתי לא ידעין מידי, ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם. יש לומר, דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכך נתפלל, והכי אמר בפרק שני דתענית (דף טז.) למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים, וכן בפרקי דחסידיים בעובדא דרבי מנא דאשתטח אמירתא דאבוה. עכ"ל.

יג. וראה בספר בקדושתו של אהרן (עמ' תרלא) וז"ל: בדברי פרידה שאמר אב"ד קטמון, הגה"צ רבי יהושע דייטש זצ"ל, בסיום ההספד על כ"ק מרן מהר"א זי"ע, אמר לפרש את הפסוק 'ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך', כי כשרבינו הקדוש היה בחיים חיותו, נכנסו בפנים אל הקודש לבקש ולהתחנן על עזר ותרופה וה' ישלח עזרך מקודש, אך כעת בעו"ה נשאר לנו ציונו הק', 'ומציון יסעדך', הציון יתן לנו סעד שנבוא להשתטח ולבקש ישועות ורפואות ונושע. עכ"ד.

וראה בספר שיח שרפי קודש (ערך צדיק אות טז) וז"ל: בשם הה"ק הר"ר מנחם מאמישינוב זי"ע שהיה פעם אחת על אוהל הצה"ק וכולם נותנים ומניחים פתקאות על קברי צדיקים, ואמר בצחות לשונו

פרק ב

התקשרות בנפש הצדיק

'עבודת ההשתטחות'

מלבד התפילה על קבריהם של צדיקי הדורות, יש תועלת גדולה בעצם ההשתטחות על קבריהם, וזהו 'עבודת ההשתטחות' אשר צדיקי החסידות היו נוהגים להשתטח על קברי הצדיקים מתוך הכנה גדולה, לדבק נפשם בנשמת הצדיק ולהאיר על נשמתם הארה עצומה ונפלאה מקדושת המקום.

ויש להקדים, כי עבודה זו של ההשתטחות על קברי צדיקים, תלויה בהשגה, בהרגשת הלב, בחוייה, ולא בהבנת השכל.

ידוע שהקב"ה ברא אותנו עם כוחות רבים הטמונים בקרבינו, שהם ביטוי של כוחות הנשמה שנתנו לנו, ועלינו לגלות אותם, להתבונן בהם ולהפוך אותם לסולם העולה בית קל - ל"כלי קודש" שיעזרו לנו להשיג השגות רוחניות עליונות, השווים לכל נפש ומויעדים לכל אדם ואדם, נער וזקן, כל אחד לפי כוחותיו ומעלותיו.

וניטל לדוגמא אדם שהתחיל להכנס לתחום המאכלים, הוא מבשל ואופה, מתבל ומולח, וככל שנכנס יותר בתחום זה, הוא מרחיב ומפתח חוש מיוחד לדברי מאכל. הוא נוטל תבשיל בפיו ויכול לומר באופן מפורט כמה מלח יש בו וכמה קמח, איזה תבלין יש בו ואיזה חומרי טעם וריח. בעוד קודם לכן כשהיה מכניס מאכל לפיו לא העלה בדעתו לחשוב על מרכיביו, טעמיו וחומריו.

כך גם בעבודה האלוקית. הקב"ה הכניס בקרב כל איש ישראל נשמה אלוקית, ובמשך הזמן אנו צריכים לפתח בתוכינו חוש אלוקי. וכדי להכנס לעבודה זו יש צורך להרחיב ולפתח את הרגשת הנשמה, על ידי שבמשך תקופה ממושכת נקשיב אל הרגשות הפועמים בתוכינו, וכל פעם שאנו זוכים להרגיש הארה וקירבת אלקים נשאל את עצמינו: מה אני מרגיש כעת? אהבה, יראה, דביקות, ביטול, תשובה, התעוררות, שמחה, תענוג, אהבת ישראל, מסירות נפש, רצון לצאת מהגוף, או רצון לעבוד את ה' עם הגוף. בכל חג ומועד מאיר עלינו אור אחר, וצריך להקשיב אליהם, להבחין בהם,

'צדיקים במיתתן קרואים חיים', והיה צריך לומר 'נקראים חיים', הפירוש 'קרואים חיים', קרואים התפקאות של החיים הנותנים על קבריהם. עכ"ד.

ולקלוט אותם.

ובפרט כאשר משתטחים על קברי הצדיקים, ואצל כל צדיק משתנית ההרגשה לפי סוג עבודתו של אותו צדיק, אהבה או יראה, דביקות או תשובה, וכהנה וכהנה. וכאשר ליבנו פתוח וער, אנו זוכים להרגיש אצל כל צדיק את עניינו של הצדיק ולעורר בנפשנו פנימה את רושם עבודתו של אותו צדיק שאנו משתטחים על קברו.

דביקות בנפש הצדיקים

ההשתטחות על קברי הצדיקים נזכרת בספרי החסידות כשעה מסוגלת להתדבק בנפש הצדיק השורה על קברו ולהתעורר על ידי כך לדרגה גבוהה יותר בעבודת ה'.

שהרי סביב הנשמה האלוקית שלנו יש גוף עכור וגשמי החוסם ומסתיר את השלהבת היוקדת המשתוקקת אל השי"ת, רצונות הגוף חונקים את תשוקת הנשמה ומסיטים אותה למחוזות גשמיים. היצה"ר מפתה אותנו להגשים את התענוג העליון שמתנוצץ בנו דרך תענוגי עולם הזה. כך אנו מחליפים חיי נצח בחיי שעה – במקום להתחבר לתענוג נשמתי נצחי שאין תענוג גדול ממנו, אנו בוחרים בתענוגים של הבל שסופם מפח נפש והרגשה חלולה וריקה.

השלהבת הפנימית והאלוקית ממשיכה לבעור בתבערה עצומה, אך אין לה מקום לשרות בתוך הגוף החומרי אלא מעט מזעיר, שאר חלקי הנשמה עומדים מעל הגוף באופן מקיף וממתינים להכנס בתוכו, ורק ניצוץ קטן בלבד נמצא ומאיר בתוכו, ולכן לא פלא שהאדם נמשך אל בוראו רק מעט מעט.

עבודתנו היא להגדיל את חלקי הנשמה, להוסיף חומר בעירה למדורת הנשמה, עד שתאה השלהבת עולה מאליה. שהרי כל אחד מאיתנו רוצה לקיים את התורה מתוך דביקות, כל אחד חפץ במעמקי לבו למצוא חיבור וקשר אישי עם הבורא ית', ולנגוע מעט בדרגה של תורה לשמה, אבל הלב לא נמשך, אי אפשר לכפות על מישהו אהבה ויראה, וזה צריך להגיע מבפנים.

ועל כן נתן לנו הקב"ה את המתנה של השתטחות על קברי צדיקים, שם שורה אור אלוקי של נשמת הצדיק, וכאשר יהודי משתטח על קברם הוא יכול להתחבר אל נשמת הצדיק ולהגדיל את חלקי נשמתו.⁷

יד. היו צדיקים אשר כל קדושתם והשגתם קבלו בעת שפקדו קברי צדיקים [כדוגמת הבן איש חי שהשתטח על קבר בניהו בן יהוידע והתחיל להשיג שם רוח הקודש, ועל כן קרא לכל ספריו על שמו של בניהו], כי האור הגדול ששוכן על גופם של הצדיקים שהם מעון לשכינה (כלשון הרמב"ן), נכנס

תנאי ראשון - להתקשר לנשמת הצדיק

כאשר מגיעים להשתטח על קבר הצדיק, התנאי הראשון לכך הוא שיהא לנו קשר אל הצדיק, שהרי נשמת הצדיק מתעסקת בדברים טמירים, כל כולה דבוקה בעולמות העליונים, וכדי שירד הצדיק ממרום קדשו צריך לעורר אותו על ידי שמתקשרים בו.

ולכן נהגו לתת צדקה לטובת נשמת הצדיק קודם ההשתטחות על ציונו כדי שיהא לנו נגיעה ושייכות לנשמת הצדיק, וכן יש להתחזק בדרכיו של הצדיק או לקבל על עצמו קבלה טובה באיזה הנהגה של הצדיק. אך בעיקר ראו אצל חסידים ואנשי מעשה שהשתדלו להרבות בצדקה לטובת נשמת הצדיק, וכך נוצר חיבור וקשר בין הנשמות. בענין זה מצינו גם שהצדיק יש לו הכרת הטוב למי שממשיך את מפעלותיו ותומך בהם בעלמא הדין^{טו}.

ואיתא בספר **אהל אלימלך** (בשם הישמוח משה) וזה לשונו: כאשר תבוא לחצר בית החיים, תאמרו אשר אנחנו מנדרים פרוטה לצדקה בעד הנשמה אשר תלך ותגיד לנשמת הרבי רבי אלימלך כי באנו על הציון שלו להתפלל לה', ואז ירוצו כל הנשמות הנמצאים שם בעת ההוא, להגיד ולהודיע להרב הקדוש. כי לא בכל עת שורה נפשו של אדם על קברו כידוע, ושם בעולם האמות, דבר יקר הוא אצל נשמות המתים, אשר יכולים להשתכר פרוטה שנותנים לתועלת נשמתם, על כן כל אחד ירצה להקדים למען יזכה הוא במצות הפרוטה. עכ"ל.

מנהג נתינת צדקה

מלבד ההתקשרות לצדיק על ידי מתן צדקה, מצינו עוד שיש ענין מיוחד לתת צדקה לפני השתטחות על הקברים, וכמו שנפסק ב**שו"ע** (או"ח סי' תקפא סעי' ד): ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות, ונותנים צדקה לעניים (כל בו).

אף שכלשון השו"ע משמע שנותנים צדקה לאחר ההשתטחות, אך המגן אברהם (שם ס"ק יז) כתב: 'ונותנים צדקה - קודם שיאמר התחינות'. והיינו שצריך לתת מעות

ומתפשט בנשמות המשתטחים. אלא שלכך דרוש הכנה גדולה, לזכך את המדות וההרגשים ולטהרם בכדי שיוכל להתדבק בהם לחלוות של רוחניות ואור של קדושה.

טו. ראה בספר **דברים ערבים** (ערך מהרי"א מזידיטשוב) וז"ל: העולם אמרו בשם קדוש אחד [אולי מהרי"א מזידיטשוב או דודו מהרצ"ה] שאם הולכים על ציוני הצדיקים אזי יש שלוש סגולות שיתקבלו התפילות: א. לנדור איזו צדקה בעד הנשמות אשר ישנן שם שילכו אל נשמת הצדיק ויאמרו לו שבאו אנשים להתפלל על ציונו. ב. שיזכירו על ציונו את שמות בניו של הצדיק שיתפלל עבורם גם כן. ג. שיאמרו דברי תורה של הצדיק ההוא, ואז תקשר נפשם בנפש הצדיק. עכ"ל.

צדקה קודם שהולכים אל הקברים^{טז}.

וכן היה מנהג קדמון בכל קהילות ישראל להרבות בצדקה קודם שעלו לפקוד את הקברים^{יז}.

המנדב צדקה מוציאו הצדיק אפילו משאול תחתית

עד כה הובא חשיבות ענין הצדקה - לא רק בקברי צדיקים - אלא בכללות כשעולים להשתטח על הקברים, והטעם כדי שיתקבלו התפילות ברחמים וברצון לפני אדון כל, בזכות מצות הצדקה.

אך אצל הצדיקים יש טעם נוסף לנתינת הצדקה - 'פדיון נפש', והוא כדי להתקשר עם נשמתו, ולעורר אותו שירד למקום מנוחתו לעורר פקודת ישועה ורחמים עבור אלו שהתקשרו בו.

ולמה מבקש הצדיק לירד למטה? וכי לא טוב לו להתענג על זיו השכינה בעולם העליון?

ברם, הנשמה גם הגבוהה ביותר, יכולה לעלות מדריגות בעולם העליון רק כשיש לה אחיזה ותפיסה כאן בעולם הזה, במקום ה'בחיירה', על ידי בנים וצאצאים, תלמידים ומקושרים, שמושיכים את דרכה, או על ידי פעולות טובות שעשתה בזה

טז. ובמחצית השקל (שם) כתב לבאר טעם הדבר, מדין נתינת צדקה קודם התפילה, וז"ל: 'ונותנים צדקה, קודם שיאמר התחינות' כו', כדאמרינן (ב"ב י.) רבי אלעזר הוי יהיב פרוטה והדר מצלי, דכתיב (תהילים יז, טו) 'אני בצדק אחזה פניך'.

וראה בספר **תשובות והנהגות** (כרך ג סימן סא) שמתייחס לענין מתן הצדקה בעת העליה לקברי הצדיק, ומכריע שיש להתפלל תיכף לאחר נתינת הצדקה, וזה לשונו: והדרך הנכונה היא כשמבקר אצל צדיקים יקדים לומר שנותן סכום לצדקה פלונית עבור עילוי נשמת הנפטר, ומקבל מזה הנפטר טובה ונהנה, לכן משיב להם טובה באותו עולם וכמבואר להדיא בספר חסידים הנדפס מחדש (סי' ע"ר), דכשמיטיבים להם באותו עולם חוזרים להטיב לנו, עיין היטב בשו"ת **מנחת אלעזר** (ח"א סימן ס"ח), ומה שנהגו ללכת ביארהרצייט לקבר הצדיק טובה גדולה לנפטר כשמזכירים תורתו או נודבים שמה דוקא לצדקה ומפרשים שלעלי נשמתו, וממילא אז תפלת האדם לצרכיו עושה פרי.

ומבואר בדברינו שנוכח ליהרר כשהולך להתפלל על קבר צדיק יקדים ויאמר בפיו: 'הריני נותן סכום פלוני לצדקה פלוני לעלי נשמת צדיק פלוני שקבור כאן', ומיד עם האמירה דוקא תיקון גדול, ומעלין נשמת הצדיק שנוסף לו זכות שעל ידו בזכותו נתן איש זה צדקה, והצדיק מרגיש בזה מין חובה לשלם לו תגמול, ואז שעת הכושר להתפלל להקב"ה צרכי בזכות הצדיק, וסגולה נפלאה היא שיקובל בקשתו. עכ"ד.

יז. וכן נזכר ב'מנהגים דק"ק וורמיישא' (מנהג ערב ר"ה): 'המהרש"ל היה נוהג שנתן צדקה קודם שיאמר התחינות'.

העולם^{יח}. אם אין לה את 'כח הבחירה', אינה יכולה לעלות מדריגה אחת, כי כיון שמת אדם, נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות (שבת ל.). הוא נשאר בגדר 'נפטר' שאינו יכול להלך^ט.

וכאשר מתקבצים מומשינו דרכו, ובמיוחד על מקום מנוחתו^י, ועוסקים במצוות

יח. ונודע מאמרו של הרה"ק **מהרי"ד מבעלזא** זי"ע (לקט אמרי קודש פר' עקב) [וחזר עליו בנו הרה"ק **מהר"א מבעלזא** זי"ע גם בשב"ק האחרון יום לפני פטירתו] על דברי הכתוב (דברים יא, כא) "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ", דאיתא בקדמונים שאיש ישראל המכין עצמו בעולם הזה יש לו שכר בעולם הבא, אבל כשהוא כבר בעולם הבא אינו יכול להוסיף, אמנם כל זה הוא רק בסתם איש ישראל, אבל אב שהשאייר בנים בעולם הזה או רב שהשאייר תלמידים שהולכים בדרכי ה', אזי אפילו אם האב או הרב כבר נמצאים בעולם העליון, אעפ"כ המה מתעלים במדרגותיהם יותר ויותר, כי ככל שהבנים או התלמידים מוסיפים [בתורה ובמצוות] בעולם הזה, כך מוסיפים [להתעלות] האב או הרב בעולם הבא. עכ"ר.

ופירש, דהנה כתיב (קהלת ט, י) "כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה".

יט. וכה כתב בספה"ק **בני יששכר** (חנוכה מאמר ב אות נ): הנה כתיב היום לעשותם (דברים ז, יא), ודרשו בו היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם (ע"ז ג.), ממילא כל מה שהאדם מרבה ללמוד תורה בעולם הזה אזי יתרבה שכרו לעולם הבא בגן עדן, ובצאתו מן העולם הזה הנה יתן למיתן שכר כפי רבות תורתו, אבל אין לו עוד קווי שיתרבה שכרו יותר [הגם שבעולם הבא בגן עדן גם כן הנשמות לומדים תורה ומחדשים רזין דאורייתא, אין בזה תוספת שכר, **דהתורה שלומדים בגן עדן בלא גוף של עולם העשייה הנה אדרבא זה הוא שכר הרוחני של הנשמות** (ע"י תיקון"ז קא:), זוכים לחזות בנועם י"י זיו השכינה בהשגת רזין דאורייתא, ואין על ידי לימוד זה תוספת שכר בכל פעם, רק מה שלומד האדם בהיותו בגוף ניתוסף שכרו בכל פעם], ועל כן כל ימי חי האדם בעולם הזה נקרא מהלך, מה שאין כן בצאתו מן העולם הזה נשאר עומד, שאין לו עוד קווי שיתעלה במדרגה בכל פעם ויתוסף שכרו, רק כפי הנפסק עליו בעת צאתו בזה המעמד נשאר עומד. עכ"ק.

כן איתא גם מהרה"ק **רבי צדוק הכהן מלובלין** זי"ע (מחשבות חרוץ אות טז): **האדם שהוא בעל בחירה הוא הולך תמיד ממדריגה למדריגה ואין עומד אפילו רגע אחת במדריגתו הקודמת ממש בלא שינוי, והילוך זה אינו אלא מצד הבחירה, דהיינו מצד כח היצר שיש בו לבחור ברע והוא גובר עליו ובוחר בטוב, דזהו כל ההבדל שבין בני אדם למלאכים שאין להם יצר רע על כן אין להם התעלות מדריגה.** יעויין שם (והוא עוד בפרי צדיק ר"ח כסלו אות ו).

כ. כמו שפירש **רש"י** (יבמות קכב.) וז"ל: ובתשובת הגאונים מצאתי כל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה שנה כשמיגע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם.

כתב הרה"ק בעל **המנחת אלעזר** ממונקאטש זי"ע (דברי תורה ט, לג) על הא דאיתא בברכות (ו): אגרא דבי הלול מילי, וזה לשונו: הנה בלקוטי הש"ס להאריז"ל פירש בזה [מהרח"ו ז"ל] וז"ל: הנה זה סוד הלולא דצדיקא שארז"ל בו ביום פטירת הצדיק מן העולם אין העסק כי אם בתורה ובמעשים טובים אשר חידש הוא, וזהו סוד אגרא דהלולא מילי פירוש מילוליו ודבריו שחידש הוא וכו' עכ"ל, והנה לא מצינו לכא' לשון הלולא על יום פטירת הצדיק רק על רשב"י כדאמרין באדרא זוטא בעת פטירתו והלוית רשב"י צאלו ואתכנשו להלולא דרשב"י, אמנם בדברי האריז"ל בלקוטי הש"ס כנ"ל מצינו דכל יום פטירתו דצדיק נקרא הלולא, כמו שפירש אגרא דבי הלולא מילי כנ"ל, ויתאחדו

ומעשים טובים עבור הנשמה, נכנס בה רוח חיים, לעלות מדריגה אחר מדריגה,^{כא} וכמאמרם (ברכות סד.) צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל^{כב}.

הנשמה יש לה הכרת טוב גדולה בעולם העליון למי שעולה להשתטח על קברה וגורם לה לעלות לדרגה גבוהה יותר על ידי שמנדב צדקה או נרות לעילוי נשמתה.

וכה איתא בספר **עטרת מנחם** (אות רלה): הרה"ק מהר"ם מרימנוב זי"ע אמר, אם מנדב אדם נרות עבור איזה נשמה, הנשמה הולכת אפילו לשאול תחתית לעשות לו טובה להמנדר הזה, ומוציאו משאול תחתית ר"ל.

דרגת הנפש השורה בקבר

לאחר שנדבנו צדקה לטובת נשמת הצדיק, ובפרט עבור מפעלותיו שייסד בהאי עלמא, אפשר להתחיל בעבודת ההשתטחות, וכאמור לעיל כי 'הנשמה הולכת אפילו לשאול תחתית לעשות לו טובה להמנדר הזה'.

והנה כאשר מגיעים אל מקום מנוחת הצדיק, שורה שם 'נפש הצדיק, וכל אחד יכול לדבק נפשו בנפש הצדיק.

מהי דרגת נפש?

הדברים כאחד עם דברי רש"י ז"ל בשם תשובת הגאונים שנקרא יום זה יומא דהלולא [ריגלי] שמתאספין על קבר אדם גדול ביום שמת בו מרחוק ומקרב ואומרים שמועה מפיו עיין שם, והיינו מילי או מלולא שאומרים בשמו כמש"כ בלקוטי הש"ס להאריז"ל כנ"ל, עכ"ל.

כא. ובזה פירש הרבי ר' יהונתן (יערות דבש ח"א דרוש ז) 'מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים', כי אם זרעו מתנהג בדרך הטוב, והולך בדרך החיים, אזי גם הצדיק עולה ומתעלה בחצרות החיים ומשתתף עם בניו להיות עמם בזה העולם. וזה לשונו: וזו היא תשובתו מקרא אני דורש וכו', מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, הרצון כאיכות זרעו וענינם, כן הוא ענינו, אם זרעו בחיים, ר"ל שנותנים לב לשוב בתשובה מקור חיים האמתיים, אף הוא בחיים, כי הוא משתתף עמם, אבל אם ח"ו זרעו אינו בחיים, שאינם נותנים לב לתשובה, ורשעים קרויים מותים, אף הוא אינו בחיים, שאינו משתתף עמם כלל. עכ"ד.

כב. ראה בספה"ק **תפארת שלמה** (שער קריאת שמע) וזל"ק: גם הצדיקים שכבר מתו ונסתלקו לעולם העליון, **הנה גם שמה עיקר חיותם ושפעם בא על ידי התעוררות התחתונים מה שבעוה"ז מסגלים על ידיהם תורה ומצות על ידי קדושתם שהשאירו אחריהם בעוה"ז וכו', כי יש מעלה נפלאה וסוד עמוק בענין מיתת הצדיקים שחוזרים לעפרם הוא כדי שיהיו נקשרים עוד בעולם הזה שהוא לטובתם ולטובת בני ישראל בכלל. וזהו 'מקיים אמונתו לישיני עפר', כי לכך נשארו בעולם הזה כדי להתוסף להם חיות ע"י המעש"ט של התחתונים כמ"ש חכז"ל שפתותיו דובבות בקבר, וכמו שעשו הקדושים מעולם ע"י ייחודם בנשמות הקדושים הצדיקים בהתדבקות רוחא ברוחא שיהי' עי"ז טוב להם בגן עדן ולישראל ג"כ בעולם הזה.**

הנה כאשר אדם רגיל מסתלק מן העולם, נשאר גופתו למטה. תוך זמן קצר מתברר הערך האמיתי של הגוף, הוא מתחיל להצחין ולהרקיב, היסודות מתפרדים זה מזה, ועד מהרה לא נשאר ממנו כי אם עצמות בלבד. בתוך עצמות אלו נשאר מעט חיות הנקרא 'הבלא דגרמי', שהוא חלק ה'נפש' השורה בעצמותיו, ועל ידי הבל מועט זה השורה בעצמות המת, יש בו כח להתעורר לתחיה לעתיד לבוא בזמן תחיית המתים.

והרי ידוע כי קומת האדם מורכבת משלושה בחינות: נפש רוח נשמה. 'נפש' - הוא התשוקה והתאוות הגופניות שבאדם, 'רוח' - הוא מערכת המידות והרגש שבלב, ו'נשמה' - היא המחשבה שבראש.

כשאדם מת, מסתלקים ממנו כח המחשבה והרגש - 'הנשמה' וה'רוח', הם מרחפים עד שמגיעים למקומם. ואילו חלק ה'נפש' שמשתוקק לתאוות הגופניות, נשאר בתוך העצמות שבקבר^כ, כי 'נפש' תרגומו 'עצמות'^{כד}.

לכן אנו מוצאים בדברי חז"ל שקראו לקבר בשם 'נפש'^{כה}. וכמו כן, כאשר בונים אוהל על קבר הנפטר, מתפשטים המקיפים של הנפש וממלאים את כל חלל האוהל^{כו}. ענין זה נקרא השארות הנפש כמו שדרשו חז"ל על 'ונפשו עליו תאבל' וכמבואר בספרים שהנפש נשאר עם הגוף.

דביקות בנפש ותשוקת הצדיק

ה'נפש' של האדם פירושו רצונות ותשוקות האדם, כדכתיב (בראשית כג, ח) 'אם יש את נפשכם', ופירש רש"י 'נפשכם - רצונכם'. אינו דומה נפשו של הצדיק לנפשו של יהודי פשוט. רצונותיו של הצדיק משתוקקים לרוחניות, יוקדים כל-כולם באהבת ה'

כג. כאשר האדם נמצא בתרדמה מוחית, המכונה מות קליני או חוסר הכרה מלאה, מסתלקים ממנו שתיים מתוך שלושה כוחות רוחניים שבו: ה'נפש' וה'נשמה' מסתלקים, ואילו ה'רוח' נשאר למטה. כאשר יתעורר האדם יוכל לספר את כל מה שראה בעיני רוחו. הרוח נמצא אז למעלה מראשו של החולה ולכן הוא רואה את ראשי המבקרים מלמעלה, ולא את הפנים שלהם.

כד. וכמו שפירש רש"י (במדבר ה, ב): 'טמא לנפש' - דמסאב לטמי נפשא דנשא. אומר אני שהוא לשון 'עצמות אדם' בלשון ארמי, והרבה יש בב"ר אדריינוס שחיק טמאי, שחיק עצמות. עכ"ד. והיינו הבל דגרמי שהוא חיות מועטת השורה בעצמות להחזיקן בקיומן שלא יתפרדו יסודותיהן.

כה. כדאיתא (שקלים פ"ב ה"ה) 'מותר המת בונין לו נפש על קברו'. לדעת הערוך פירושו ציון, ולדעת התוס' (עירובין נג.) פירושו בנין שעל הקבר.

כו. כל נפש יש לה 'שבעה מקיפים', ומקיפים אלו שורים בבית האדם, וכאשר נפטר מן העולם, אזי הנפש נקברת במקום קבורתה, ובמשך שבעת ימי האבל מסתלקים שבעת המקיפים והולכים אל מקום הקבר.

ויראתו ללא תערובת רצון גשמי. ואילו רצונות האדם מתאווים לדברים גשמיים, מאוסים ונפסדים.

לא פלא שיש טומאה ומיאוס גדול כל כך בקבר המת, בדרגה של 'אבי אבות הטומאה', ומצינו אצל צדיקים שכאשר הוכרחו לעבור ליד קברים טבלו מיד במקוה וכבסו את כל בגדיהם מחמת שגעלה נפשם בזוהמת הגוף.

ואיתא בספה"ק **נועם אלימלך** (פר' עקב), כי ה'רוח' וה'נשמה' של האדם משתוקקים לדברים רוחניים ואלוקיים, אך ה'נפש' הבהמית שיש באדם [מלבד ה'נפש האלקית' כנודע] מתאווה לדברים גשמיים^{כז}.

אבל צדיקי עולם, כלתה 'נפשם' בתשוקה עזה ונפלאה לחצרות ה', לבם ובשרם ירננו לקל חי. התאוה הגופנית שלהם היתה לתפילה מרוכזת ולחמדת התורה. וכאן יש מקום לכל אחד מישראל לספוג אל תוכו את קדושת נפש הצדיק, את הרצונות הקדושים, ולהתחבר אליו. להרגיש את התשוקה הרוחנית הזאת בחושי הגוף.

ולכן ניתנה אפשרות להתחבר ולהתקשר עם נפש הצדיק, להתכלל בתשוקת הצדיק אל בוראו.

ומצינו שהיו נוהגים בתפוצות ישראל לתת **'פדיון נפש'** קודם שהשתטחו על קברי הצדיקים, כי כדי לחבר חלק 'נפשו' בקדושת נפש הצדיק, צריך קודם לכן לתת כופר נפשו כדי לכפר על פגמי חלקי הנפש, ורק אז יוכשר להתדבק בקדושתו של נפש הצדיק^{כח}.

כז. זה לשון קדשו: והנפש הוא כנגד עולם השפלי שבנפש יש גם כן נפש הבהמות המתאוה לדברים גשמיים, והנשמה והרוח שניהם שומרים ומצפים אל הקדושה והדביקות, ואמר דוד המלך עליו השלום 'נפשי לה' שהיה מתפלל שיבא אל הבחינה הזאת שגם נפשו לא יתאוה לשום דבר רק לדבק להקדושה כמו הנשמה והרוח שהם שומרים תמיד ומצפים אל הבוקר, דהיינו הקדושה והדביקות והחסדים הנקראים בוקר, כמו כן תתאוה נפשו לזאת. עכ"ק.

על דרך זה כתב בספה"ק **אורה לחיים** (פר' חיי שרה) וזל"ק: ונראה זו רמז דרך מוסר, לבני אדם בעלי גופים המתענגים תמיד, ויש להם תמיד פחד ממיתה, והנה האדם הוא מקושר לגוף, בבחינת נפשו הדבוק בנפש הבהמיות, ונפש הבהמיות הוא דבוק לגוף, ואף בקבר בחינת נפשו דבוק בגוף, כמו שכתוב (איוב יד, כב) 'ונפשו עליו תאבל', והאדם הנלבב, אף בחייו הוא מעלה את נפשו, ונפש הבהמיות, אל הנשמה ורוח, ומדבק אותם בשכל, ומפריד אותם מן הגוף, שלא ידבוק אל תאות הגוף, וכשמרגיל עצמו להפרד מן תאות הגוף, שוב אין לו פחד ממיתה, ומשבירת הגוף. עכ"ק.

כח. וראה בספה"ק **בני יששכר** (אדר מאמר ב דרוש ה) בענין מצות 'מחצית השקל' שצריך ליתן איש כופר נפשו לה', וזל"ק: הוא סוד 'פדיון נפש' הנמסר ממקובלים הקדמונים לעשות פדיון נפש במנין ק"ס מטבעות מנין כס"ף, ומנין כי האדם ע"ץ השדה וכו', הנה מחצית השקל של תורה היא ק"ס שערות כנודע (רמב"ם שקלים פ"א ה"ה) וכו', והנה הכסף בעצמו הניתן למצוה הוא מחצית השקל

ובכל צדיק וצדיק מרגישים בפועל הארה אלוקית לפי תשוקת הצדיק. יש צדיק שעבודתו היתה במידת היראה והפחד, ויש צדיק שעיקר עבודתו היתה אהבת ישראל, ויש צדיק שהיה כל ימיו שב בתשובה שלימה, וכנהנה וכנהנה, כל צדיק לפי עבודתו, שורה הארה זו על ציונו ואפשר להתדבק בו ולחבר אל נשמתו תוספת ניצוצי נשמה מנשמת הצדיק.

ואיתא ב'בית אהרן' (לפסח) כי **ככל שהצדיק עולה למדריגה גבוהה יותר, כך הוא מושפיע לדרגות נמוכות יותר**, ויכול לעורר גם את הנשמות הנדחות.^{כט}

תשוקת הצדיק להשפיע טללי שפע

ומובא מהבעש"ט הק"ל, שיש שתי בחינות של צדיקים: יש צדיקים שיש להם שייכות לעולם הזה גם לאחר פטירתם, ויש צדיקים שנסתלקו לגמרי לחיי העוה"ב. והדבר תלוי אם עבודתם היתה לטובת הדור, או שהתעסקו לבד בעליית נשמתם.

היו צדיקים אשר כל תשוקתם בזה העולם היתה להשפיע טללי שפע לדרי מטה, ולהכשיך שפע גשמי ורוחני לכל הדור^{לא}. זו היא 'נפש' הצדיק ותשוקתו, ותשוקה זו

ק"ס שעורות וכו' [והוא מנין כס"ף], והוא ניתן לכופר נפש ל"י, פדיון נפש כנ"ל, לכפר על הנפש. עכד"ק.

כט. זה לשון קדשו: הזכיר מאמר מזהו"ק, לה' הארץ ומלואה אינון נשמתין דצדיקייא, **ואמר, כי כל מה שהצדיקים יש להם עליה בכל עת יותר מאירים ומגיעים באורם למקומות היותר נמוכים.**

ל. כמו שכתב בספר **אור הגנוז לצדיקים** (פר' תצא) וז"ל: בשם הבעל שם טוב זלה"ה, הדקשה מאי טעם אין מזכירין כי אם זכות שלשה אבות שהם אברהם יצחק ויעקב ולמה אין מזכירין זכות ראובן זכות שמעון וכו', זכות חנוך ופלוה, אף על פי שהיו גם כן צדיקים גמורים. עוד קשה דמצינו בזוהר הקדוש קצת תנאים שבאו נשמתם אחר פטירתם ללמוד רזי תורה עם רבי שמעון בן יוחאי וחברייא כגון רב המנונא סבא ובנו וכו', וקצת תנאים כיון שמתו לא ראינו שוב שהיו באים לא הם ולא נשמתם. ופירש **הבעל שם טוב** זלה"ה כך, **שאותו צדיק שבחייו היה עבודתו ותפלתו תמיד עבור הדור, אז אפילו אחר פטירתו מחזיק במדותיו**, ובא לתקן הדור על ידי שילמוד להם תורה וכו', וכמו שאמרנו ז"ל בזוהר הקדוש (בתיקוני הזוהר תיקון ס"ט) משה רבינו עליו השלום אתפשטותיה עד כמה דרין וכו', בכל חכם וצדיק, מפני שכמו שבחייו היה מוסר נפשו עבור כל ישראל, כמאמרנו (בפ' תשא) אם תשא חטאתם ואם אין וגו', כן אחר פטירתו בא לתקן כל חכם וצדיק, ועל ידו מתתקן כל הדור, וכן האבות שפעולתם ועבודתם היה לתקן עד סוף כל הדורות, כמאמר רבותינו ז"ל (ויק"ר לו, ג) אלמלי אכלו וקבלו האבות שכרם בעולם הזה וכו', על כן נזכר זכותם עד סוף כל הדורות, מה שאין כן שאר צדיקים שלא היה פעולתם ועבודתם אלא לתקן את עצמם, על כן לא נזכר זכותם, וגם אין נשמתם באה ללמד תורה עם שאר צדיקים כדי לתקן הדור.

לא. ראה בספה"ק **נועם אלימלך** (פר' שמיני) וזל"ק: דהנה הצדיק הולך תמיד בדביקות ודבוק בעולמות עליונים, רק מחמת שתשוקתו תמיד על טובת ישראל שייטיב להם השם יתברך בכל מיני שפע וברכה. עכל"ק.

עדיין שורה על קברם, וכל הקרב ובא אל אדמת הקודש נשפע עליו מאוצרותיהם של צדיקים.

וכתב בספר 'תולדות יצחק בן לוי' (פר' ויחי): שמעתי מפי אאמו"ר הגאון הקדוש נשמתו בג"ע [הרב הקדוש מבארדיטשוב], כי צדיק שמתפלל תמיד על הדור, זה הצדיק יש לו המזריגה שגם אחר פטירתו נשמתו תמיד לפני כסא הכבוד להתפלל ולמשוך חסד על הדור.^{זב}

צדיקי עולם - הם מקור השפע לכל העולם כולו, ועליהם נשען כל בית ישראל, כמו שדרשו חז"ל (שמו"ר מד, א): כשם שהגפן הזאת חיה ונשענת על עצים מתים, כך ישראל חיים ונשענים על האבות כשהם מתים, הוי' זכור לאברהם ליצחק ולישראל.^{זג}

וכתב התניא (אגה"ק פרק כז) וזל"ק: ובמילי דעלמא בפירוש אתמור בזה"ק דצדיקיא מגינין על עלמא, ובמיתתהון יתיר מבחייהון, ואלמלא צלותא דצדיקיא בההוא עלמא לא אתקיים עלמא רגעא חדא. ע"כ.^{זד}

עוד כתב (פר' דברים) וזל"ק: כי הנה הצדיק תמיד תשוקותיו הגדולים להשפיע רב טוב לבית ישראל ולפעול להם כל צורכיהם בני חיי ומוזני ולהפך מדת הדין לרחמים ולהמשיך להם חסדים גדולים כדי לעשות נח"ר ליוצרו ית' לפעול תענוג בכל העולמות ולהמשיך השפעות תמיד בלי הפסק. עכד"ק.

וראה בספר יערות דבש (ח"א דרוש טז) וזל"ק: והנה אליהו נסתפק מה יקרה לו בעלייתו, כי יש צדיקים שאף לאחר מיתתם יש להם דביקות לתחתונים, להשפיע להם לטוב ולהועילם לכל טוב כאשר היה בחייהם, כמו כן בהסתלקם, שטבעם הטוב אז יותר מתגבר בקרבתם לפני ה' שהוא מקור הטוב, ויש צדיקים שמשולקים בכל אופן מעולם התחתון, ושמים בינם לבין החיים, ואין להם חיבור ושייכות כלל בתחתונים, וזהו שנחלקו חז"ל (ברכות יח.) אם מתים יודעים מאומה או לאו, דנוע בכל המחלוקת דאלו ואלו דברי אלהים חיים, והוא אף בזה, כי יש קצת דיועיים כי יש להם שייכות בתחתונים, ויש שאין יודעים. עכ"ד.

לב. ראה בספה"ק דברי יואל (פר' ויחי עמ' תקנד) וזל"ק: הרי שהצדיקים זוכין לאחר מיתתם לבחינת התייחדות אלקית והשראת השכינה, מה שלא זכו אליה בחיים. ולטעם זה כוחם גדול ליהנות מאחרים מזכותם במיתתן יותר מבחייהם.

לג. ואמרו חכמינו ז"ל (ב"ר נ, ז): 'אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב ואין דור שאין בו כמשה ואין דור שאין בו כשמואל'.

לד. ומובא בספר חסידים (ס' תשי) וז"ל: ברזילי הגלעדי אמר (שמואל ב' יט, לח) 'אמות בעירי', כי הנאה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה, מטיבים להם באותו ענין. וגם כשמבקשים עליהם הם מתפללים על החיים. וכלב בן יפונה נשתטח על קברי האבות. עכ"ד.

פרק ג

אתדבקות רוחא ברוחא

התעוררות רגשות הלב על קברי צדיקים

מלבד חלק ה'נפש' של הצדיק השורה תמיד במקום מנוחתו, יש זמנים ועתים מיוחדים ששורה שם גם שאר חלקי נשמת הצדיק, דהיינו ה'רוח' וה'נשמה'^ל, כגון ערב ראש חודש וט"ו בחודש^ל, וכן בשבוע של היארצייט, שאז אפשר להתחבר גם עם ה'רוח' וה'נשמה', דהיינו ההרגשים והמחשבות של הצדיק בסוד 'אתדבקות רוחא ברוחא', כל אחד לפי דרגתו, וכפי שהוכשרו חדרי לבבו לקלוט את התחושות העדינות של הדביקות האלוקית.

ומצינו בדברי חז"ל שנתנו טעם להשתטחות על הקברים כדי לעורר את רגשות הלב^ל, כמו שנפסק בשו"ע לענין ערב ר"ה (או"ח סי' תקפא סעי' ד), ולענין ערב יוה"כ פ (סי' תרה סעי' א), ולענין תשעה באב (סי' תקנט סעי' י), וכתבו המפרשים טעם הדבר, כדי להכניע הלב ולשבר היצר או כדי לעורר האבילות, כמאמרם (ברכות ה.) 'זכיר לו יום המיתה', כי סגולת המקום לעורר הבכיה ופותח את הלב לתשובה^ל.

לה. כדאיתא בספר **קהלת יעקב** (ערך נפש) וז"ל: אחר פטירת אדם, אזי בחינת 'נפש' שבו נשאר בחצר מות ויודעת בצערא דחיי, וכשיש צער מודיעין לנפש שבקבר, והיא מודעת לדמיכי חברון והם מודיעים לרוחות הצדיקים שבגן עדן התחתון, **וכן בשבת קודש הנפש מתקשר ברוח ורוח בנשמה שבגן עדן העליון**, וזה שאמר (ישעיה סו, כג) 'והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות' וגו' (זוהר אחרי מות ע:).

לו. כדאיתא ב**שער הגלגולים** (הקדמה לח): גם צוה אותי [האריז"ל], שאם אלך להשתטח על קברי הצדיקים יהיה בערב ר"ה, או בט"ו יום לחדש, כי אז יש יותר הכנה מכל שאר הימים. ושלא אלך לא בשבת, ולא ב"ט, ולא בר"ה, כי אז נפשותם עולות למעלה ואינם מושבות על הקבר. עכד"ק.

וראה בספר **שיח שרפי קודש** (ערך צדיק אות יז) וז"ל: בשם הקדוש רבי **אורי מסטרעלסק ז"ל**, אשר **ארבעה פעמים בשנה אם הולכין על קבר הצדיק שהיה מכירו בעת שהיה בחיים חיותו הוא נחשב ממש כאילו היה מדבר עמו**, ואלו הן הד' פרקים בשנה: כ"ח אלול, והיא"צ של הצדיק, וערב ר"ח ניסן, ור"ח ניסן. עכד"ק.

לז. כדאיתא (תענית טז): למה יוצאין לבית הקברות, פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא. **חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים**, וחד אמר: כדי שייבקשו עלינו מתים רחמים.

לח. ראה בתחילת קונטרס '**ענין ההשתטחות'** להרה"ק רבי **דוב בער מליובאוויטש זי"ע**, וזל"ק: כי **עיקוב התשובה הוא מחמת גסות וגבהות הלב, אבל אם הלב נשבר היטב באמת, יהיה מאיזה דבר**

דביקות בחלק ה'רוח' של הצדיק

וכל זה נאמר לענין סתם בית הקברות שמתעוררים שם רגשי הלב. ברם, בקברי הצדיקים, בפרט ביום הסתלקותם, מתעורר גם חלק ה'רוח' של נשמות הצדיק, דהיינו רגשותיהם הבווערים לה', ואז יכול כל אחד לזכות קצת, בבחינת-מוה, להתדבק בבחינת ה'רוח' בסוד 'אתדבקות רוחא ברוחא'^{לט}.

והנה כל אחד מישראל יש לו בחינת נשמה שהיא כמו אש לוחטת החפצה להתכלל ולהתדבק בשורשה העליון, והיא כמו אבוקת אש בוערת המוצבת ארצה בתוך הארציות וגוף האדם, אך ראשה מגיע השמימיה ונעוצה במקור העליון ביותר, כי נשמת ישראל הם 'חלק אלוך ממעל מומש' כלשון ספר התניא (פ"ב)^{לז}. אלא שרק מקצת חלקי הנשמה יורדים ונכנסים בתוך גוף האדם לעורר לבו לאהבתו ויראתו ית', מחמת הלבוש החומרי של הגוף המסתיר ומעכיר את אור הנשמה שלא תוכל האש לפרוץ בגילוי.

אבל הצדיק, נשמתו מגולה בקרבו, כל כולו יקוד אש שלהבת בוערת, וכל רצונו להתכלל ולהתבטל במאציל העליון^{לא}, וכאשר איש ישראל מקרב נשמתו אל נשמת

שיהיה, אזי תיכף ומיד יוכל לבוא לידי תשובה שלימה, וזהו ענין יסורים שבאין על האדם שנקראים 'יסורים של אהבה' אפילו בבני חיי ומזוני, שמבטשים לאדם כדי להשיבו בתשובה שלימה מקרב איש ולב עמוק ביותר. עכ"ל^ק.

לט. ראה בקונטרס 'ענין ההשתטחות' להרה"ק רבי דוב בער מליובאוויטש ז"ע, שעצם ההשתטחות בציון הצדיק גורם לעורר בושה גדולה וביטול גדול, וז"ל^ק: **בהליכתו על קבר הצדיק והקדוש יכול לבוא לידי בושה גדולה וביטול במציאות ממש**, שמתבושש מאוד בכל מעשיו ומחשבותיו אשר עשה וחשב עד היום כי גלויים המה, כי הצדיק אפילו בהיותו בחיים נודע לו מחשבות אדם ותחבולותיו כידוע, וכל שכן הנפש של הצדיק אחרי הסתלקותו כי רוחנית היא, והביטול והבושה היא ג"כ מפי אור אין סוף [ממש] המחיה את נפש הצדיק הזה, כי היא חלק אלוך ממעל ובטילה ממש לגבי אור אין סוף ב"ה, ועל ידי זה יכול לעורר רחמים רבים על ניצוץ אלקי שבנפשו מצד שפלות ערכו הוא ענין תשובה עלאה וכו', ועל ידי הביטול הגדול תוכל נפשו לידבק באיזה פרט מנפש הצדיק השוכן שם, והוא קרוב לענין 'התדבקות רוחא ברוחא' הנזכר בצדיקים. ועל ידי זה אפשר שתפילתו שיתפלל שם תוכל לעלות למעלה בעליות נפש הצדיק ויכול תפילתו לעשות פרי למעלה ולמטה, וזהו אמונת הצדיקים אשר אנשים נוסעים על קבריהם אנפי^ל שאינם משיגים כלום. עכ"ל^ק.

מ. וכן כתב בספה"ק מאור עינים (פר' יתרו): 'ישראל עם קרובו יש להם נשמה שהוא חלק אלוה ממעל חלק ה' ממש'. וכן בספה"ק באר מים חיים (פר' כי תבוא, פרק כו): 'ומעלת ישראל על כל הגוים במה שנשמתם אשר בקרבם הוא חלק אלוה ממש חלק ה' עמו'.

מא. כמו שכתב בספה"ק סידורו של שבת (ח"א שורש שביעי ענף א) וז"ל^ק: כי הנה ידוע שנפשות צדיקים כל בחינת נפשם ורוחם ונשמתם הם חלק אלוה ממעל ממש והיא כמשל הנר הקטן הנדלק מהמדורה גדולה שבתחלה קופץ חלק מהמדורה על הנר והמדורה נשאת כמו שהיתה ולא יחסר אורה בהדלקתה אל הנר ואם תעמיד הנר אצל המדורה ונכלל ויבטל בהמדורה ויכבה הנר וכמו כן

הצדיק, הרי זה כמו נר קטן המתקרב אל מדורת אש ענקית גבוהה עד לב השמים, והוא נכלל בו ועולה ג"כ בלהב השמימה.

על כן שעת הכושר היא לכל איש ישראל בבואו אל מקום מנוחת הצדיק להתעורר בלהט קודש של אהבה ויראה להשי"ת, ובלבד שישים אל לבו ויעורר בקרבו הכנת הנפש, ואז יוכל להתרומם למעלות גדולות ונשגבות.

שפע קודש בזכות הצדיק

ונודע כי הצדיק על ידי עבודתו להתעורר באהבה ויראה, בזה הוא מעורר התעוררות עצומה מלמטה בבחינת 'אתערותא דלתתא'^מ, דהיינו רשפי אש התעוררות מתוך כיסופין ותשוקה עצומה להתכלל ולהתייחד באור העליון ית', ועל ידי תשוקה זו הוא מעורר 'אתערותא דלעילא' שהוא השפעת השפע העליון, וזוכה להשיג ולגלות השגות גבוהות ודרגות נפלאות רזין עילאין ושפע קודש.

והנה הצדיק אינו יכול להתעורר בעבודה זו של 'אתערותא דלתתא' אלא בסיוע נשמות ישראל בעולם הזה^מ, ולכן כאשר מגיע איש ישראל על ציון הצדיק ומעורר נפשו להתכלל ולהתדבק עם רוח הצדיק בסוד 'אתדבקות רוחא ברוחא', אזי מעורר את נפש הצדיק שיוכל לעורר את נפשו באהבים בצמאון ותשוקה להתכלל בנועם העליון, ואז יורד מלמעלה שפע קודש אל רוח הצדיק, ונשפע מומנו גם על כל הסובבים, הלא המה אותם המשתטחים על ציון הצדיק^{יד}.

הוא נשמתם נאצל מאור אין סוף ב"ה וידוע אשר טבע כל דבר למשוך בטבע אחר שורשו ומקורו כמו האש שטבעו לעלות למעלה כי שורשו הוא למעלה מכל היסודות וטבע האבן ליפול לארץ כי נמשך אחר יסוד העפר כי רבה בו יסוד העפר ונתמשך ליסודו שהוא למטה מכל היסודות ולכן מהראוי היה שנשמת אדם יכסוף ויחשוק לידבק תמיד בצור העולמים ב"ה ובאהבתו יהיה שוגה תמיד עד שיבוטל ממצייאיתו באהבתו אותן כדמיון התקרבות הנר אצל המדורה. עכ"ק.

מב. הנקרא 'העלאת מ"ן'. שמעורר את הרצון ואת התשוקה לקבל את אור העליון.

מג. ראה בקונטרס '**ענין ההשתטחות**' להרה"ק רבי **דוב בער מליובאוויטש** ז"ע, וז"ל: ושם יכול לעורר גם את נפש הצדיק על ידי כח התעוררות שלו באהבה ויראה ובעצומות עוז התקשרות בוודאי יכול לעורר את נפש הצדיק הקדוש, וקרוב הדבר שיוכל להדביק נפשו אל נפש הצדיק ולהתעורר באיזה התעוררות.

מד. ראה **שער היחודים** (פ"ח) וז"ל: אלא שסוד עבודתם ויחודם בהיותם בחיים הולכים ומתחדשים ומייחדים ומוסיפים כח למעלה מדי יום ביומו, ומאירים באצילות אור גדול לאין ערך, בכל יום נוסף על חבריו. אמנם אחרי פטירתם מייחדים כאשר כבר עשהו בחיים חיותם, וגם הם מתפללים על החיים, כמו שמצינו באבות העולם שהם מתפללים כמו שאמרו במס' בבא מציעא (פה): ובזהר פ' שמות (טז): ועיין פ"ר אחרי ע"א. שאלמלא תפילת המתים לא היו נתקיימו החיים, **ואחר שהקדמתי לך שהם עובדים ומיחדים תמיד בסוד נר"נ למעלה בעולם העליון, הנה כאשר מייחד**

דביקות ב'נשמת' הצדיק

עוד יש דרגה גבוהה הימנה, שאפשר להתדבק גם ב'נשמת' הצדיק, מלבד בחלקי ה'נפש' וה'רוח', והוא השכל האלוקי שהצדיק רואה בעיניו הכל באופן אלוקי, ורואה לפניו באופן מוחשי כיצד כל הבריא בטלה במאצילה, ודבוק כולו בחיי החיים, ומרגיש תמיד כיצד כל חיותו נשפע באופן תמידי ממקור החיים, והוא בטל כולו בשורש חיותו ואינו מרגיש עצמו מציאות כלל.

וכיון שדרגה זו היא רוחנית מאוד, לכן אין הבדל בין מקום למקום, והארה זו מתפשטת בכל מקום בשוה, כי רק לענין הגשמיות יש הבדל בין מקום למקום, אבל הרוחני אינו מוגבל במקום וזמן.

ולכן יכול יהודי לעמוד אף בקצה העולם, ולהתדבק באור נשמת הצדיק המתפשט בכל קצוי תבל, על ידי שמתדבק ב'מוחין' של הצדיק, דהיינו בחלק ה'נשמה' שבו, ומקשר חלק מחשבתו במחשבת הצדיק ובדברי תורתו, ומדבק את עצם חיותו בחיי הצדיק, אשר כל חיות הצדיק הוא אמונה ואהבה ויראה, ומתוך כך נכלל אף הוא במקור מחצבתו ויכול להגיע לדרגות מרוממות של ביטול ומוחין עילאין.

וכה הביא בספה"ק **מאור עינים** (מסכת שבת) בשם הבעש"ט הק', שעבודה זו נחשבת כאילו השתטח בפועל על ציון הצדיק, וזל"ק: ובדורות האחרונים כשלומדים דברי שום תנא וחכם מדברי הקדמונים, שהדבר ההוא הוא חיות ומוחין שלו, והאדם הלומד ומדבר דבריו מדבק ומכניס חיות ומוחין שלו לתוך הדברים נקרא 'אתדבקות רוחא ברוחא' ולכך מחיה אותו שמכניס החיות בהדברים, שלכך אמרו 'שפתותיו דובבות בקבר' שאפשר לומר זה בחינת השתטחות על קברי הצדיקים, כי דיבורי הצדיק שם הוא קבור וטמון החיות שלו כאמור, וזה הלומד בהכנסו עם החיות ומוחין שלו לתוך החיות ומוחין של הצדיק שטמן בדבריו נקרא אתדבקות רוחא ברוחא ושפתותיו דובבות בקבר, כנודע זה מדברי הבעל שם טוב נשמתו בגני מרומים, ונקרא בחינת זו השתטחות על קברי הצדיקים, שהן דבריהם שלומד ומוזכר היום הלומד, ולכך מחיה מוחין של אותו הצדיק. עכד"ק^{מה}.

האדם היחוד העליון, ויכוין לעשות כל היחוד, כפי הנוגע לנפש לנפש, [והנוגע] לרוח לרוח, והנוגע לנשמה לנשמה, ויכוין לדבק נר"ן של הצדיקים ההוא ביחודים אלו, כל אחד הנוגע לו, ולאדבקא נר"ן בנר"ן של הצדיק ההוא, בעת היחוד, בלי ספק שתדבק נפשו בנפשו וכו'. עכ"ד.

מה. ואיתא בספר ליקוטי אמרים (ב: ד.) וזה לשונו: כשלומד בגמרא 'אמר רבי שמעון, תיבת 'שמעון' הוא חיות התנא, וכן שם כל האדם הוא חיות שלו, ושם הוי"ה הוא מחיה ומקשר החיות עם המוחין, והדין שאומר הוא השכל שלו דהיינו המוחין, נמצא כשלומד בדחילו ורחימו הוא מקשר עצמו לרבי שמעון ולומד אצלו. עכ"ל.

מהדורה זו מוקדשת

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' אלכסנדר משה ב"ר נתן בנימין ז"ל
עקשטיין

נלב"ע י"ד אב תשל"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח על ידי בניו הרבנים הגאונים

הרה"ג ר' נתן בנימין שליט"א

דומ"ץ קהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא לאנדאן

הרה"ג ר' ירמיהו צבי שליט"א

ר"מ בביהמ"ד בעלזא לאנדאן

הרה"ג ר' אשר שליט"א

דומ"ץ קהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא בארא-פארק

ויהא רעוא מן קדם אבוהון דבשמיא

שזכות אלפי ישראל ההוגים באור תורתם

של רבותינו הקדושים תלמידי הבעש"ט הק'

תעמוד לו ולזרעו עד עולם למגן ולמחסה